

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา

อิสลามเป็นทั้งศาสนาและระบอบแห่งการดำเนินชีวิต (Way of Life) หลักธรรมคำสอนจึงประกอบด้วยกระบวนการแห่งชีวิตในแง่มุมต่างๆ เช่น การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม โดยมีศรัทธาชนเป็นผู้มีส่วนส่งเสริมให้เกิดความเจริญมั่นคงที่อยู่ในกรอบแห่งอิสลามอย่างแท้จริง ในประเทศไทยจะพบผู้นับถือศาสนาอิสลามได้ทั่วไปเกือบทุกจังหวัดของประเทศ แต่โดยส่วนใหญ่ อาศัยอยู่บริเวณ 5 จังหวัดชายแดนใต้ ได้แก่จังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส สงขลา และสตูล

ผู้นับถือศาสนาอิสลามเรียกว่า “มุสลิม” มีวิถีชีวิตที่ค่อนข้างเคร่งครัดในหลักปฏิบัติที่ได้มีบทบัญญัติไว้ในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน และแบบแผนตามจริยวัตรที่ดิงามของท่านศาสดามุฮัมมัด มุสลิมจึงมักจะอยู่เป็นกลุ่มหรือชุมชนของตนเอง เพื่อสะดวกในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชนดังปรากฏในโองการอัลกุรอาน ชูเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ที่ 3 ความว่า “ผู้เจ้าจงช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกิจการกุศลและดีกวาและผู้เจ้าจงอย่าช่วยเหลือกันในการงานที่บาปและการเป็นศัตรู” (วินัย สมะฮูน, 2539 : 38) และชูเราะฮ์อัลหัจฮ์ อายะฮ์ที่ 41 ความว่า “บรรดาผู้ซึ่งเราได้บันดาลให้พวกเขาได้ซึ่งหลักแหล่งที่มั่นคงในแผ่นดิน พวกเขาประกอบละหมาด พวกเขาได้จ่ายซากาต พวกเขากำชับกันในเรื่องความดีและได้ห้ามปรามเรื่องความเลว” (วินัย สมะฮูน, 2539 : 194) เมื่อวิเคราะห์จากโองการนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า เมื่อมีการจัดตั้งชุมชนเป็นหลักแหล่งในพื้นที่ใด กลุ่มชนจะต้องร่วมกันพัฒนาตัวเองทันที โดยสามารถแบ่งเป้าหมายในการพัฒนาได้เป็น 4 เป้าหมาย (วินัย สมะฮูน, 2539 : 194-496) คือ

1. สมาชิกของชุมชนนั้นต้องทำการละหมาด โดยให้มีการรณรงค์อย่างกว้างขวางพร้อมสร้างค่านิยมให้สมาชิกทำละหมาดโดยไม่มีกรเว้น เพราะตามหลักการอิสลามคนที่ละหมาดอย่างเคร่งครัดจะปลดเปลื้องความชั่วต่างๆ ได้และทำให้ผู้นั้นมีจิตใจที่มั่นคง มีความวิริยะอุตสาหะสูง เป็นคนตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์ อดทน ประหยัด ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นยิ่งในการพัฒนา

2. สมาชิกของชุมชนนั้นต้องพากเพียรในงานอาชีพ จะได้มีรายได้ที่มั่นคงจนจิตใจของรายได้ครบพิกัดที่ต้องจ่ายซากาต ชุมชนก็จะได้รับซากาตนี้ไปพัฒนาในด้านต่างๆ อย่างมากมาย

ซากาตเป็นบทบัญญัติซึ่งอิสลามกำหนดไว้เป็นหลักประกันทางสังคม สมาชิกของชุมชนที่ประสบปัญหาไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เช่นยากจน มีภาระหนี้สิน คนที่เพิ่งเข้ารับอิสลาม ซากาตสามารถจะเข้าไปช่วยแก้ไขและสนับสนุนความตกต่ำในด้านต่างๆ ทางสังคมให้ดีขึ้น

3. ธรรมะทำให้คนทำความดีทั่วไปอันนอกเหนือไปจาก 2 ประการที่กล่าวมาแล้ว ความดีอื่นๆ ที่ช่วยสังคมให้พัฒนาอยู่มากรวมที่อิสลามสอนไว้เช่น ความสะอาด ความเป็นระเบียบ ความมีวินัย ความขยันขันแข็ง ความประหยัด ความสามัคคี ความเคร่งครัดในหน้าที่ ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การดูแลผู้ป่วย การดูแลคนตาย การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก การอนุรักษ์วัฒนธรรมศาสนาและการปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดี

4. ธรรมะให้คนละเว้นความชั่ว เช่นสิ่งเสพติด การพนัน สุราเมรัย การผิดประเวณี การประพฤติตัวเป็นนักเลงอันธพาล การเที่ยวกลางคืน การช่อกสุม การลักขโมย การบริโภคน้ำและอุปโภคสิ่งต้องห้ามตามหลักศาสนาอิสลาม การเกี่ยวพาราตีแสดงการชู้สาว การหมกมุ่นในมหรสพ หมกมุ่นในเสียงเพลง หมกมุ่นกับสัตว์เลื้อย จนละเลยการละหมาด ละเลยในงานหน้าที่ และละเลยต่อหน้าที่พลเมืองที่ดีของสังคม

ชุมชนที่ดำเนินการครบใน 4 ประการนี้ ย่อมเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาและเป็นชุมชนตามอุดมการณ์อิสลามอย่างแท้จริง ในการรวมตัวหรือรวมกลุ่มของมุสลิมในการตั้งชุมชนนั้น มักจะมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการทำกิจกรรมอันส่งเสริมศาสนาอิสลามในทางที่สร้างสรรค์ ทั้งที่เป็นศาสนกิจและกิจเพื่อสังคม ชุมชน และท้องถิ่น โดยแต่ละชุมชนจะสร้างมัสยิดไว้เพื่อเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของมุสลิมทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง การปกครอง

มัสยิดคือบ้านของอัลเลาะห์บนพื้นพิภพนี้ มัสยิดจะเป็นสถานที่ที่ซึ่งความเมตตาของพระองค์ถูกประทานลงมา เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจทุกอย่างเพื่ออัลเลาะห์ อีกทั้งเป็นสถานที่พบปะเพื่อปรึกษาหารือและการช่วยเหลือกันของมุสลิมในแต่ละชุมชน ฉะนั้นมัสยิดจึงมีบทบาทเป็นศูนย์รวมความศรัทธาของมุสลิม เป็นสถานที่ที่มุสลิมทุกชีวิตต้องผูกพัน เพราะมัสยิดมีความสำคัญต่อชีวิตมุสลิมเป็นอย่างมากตั้งแต่เกิดจนถึงบั้นปลายของชีวิต มัสยิดจึงเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนมุสลิม

มัสยิดเป็นองค์กรหลักในสังคมมุสลิมระดับท้องถิ่น หากพยายามพัฒนาองค์กรนี้ให้มีระบบก็จะทำให้การพัฒนาสังคมบรรลุเป้าหมายโดยไม่ยากนัก (วินัย ธรรมะฮุน, 2539 : คำนำ)

จังหวัดปัตตานีถือเป็นจังหวัดที่มีมัสยิดมากที่สุดในประเทศไทย คือ จำนวน 600 มัสยิด (ข้อมูลสำรวจเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2544 ของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี เฉพาะที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย) โดยตั้งกระจายอยู่ทั้ง 12 อำเภอในเขตจังหวัด ได้แก่อำเภอเมือง จำนวน 57 มัสยิด อำเภอหนองจิก จำนวน 70 มัสยิด อำเภอยะรัง

จำนวน 94 มัสยิด อำเภอยะหริ่ง จำนวน 80 มัสยิด อำเภอสายบุรี จำนวน 68 มัสยิด อำเภอมายอ จำนวน 62 มัสยิด อำเภอโคกโพธิ์ จำนวน 54 มัสยิด อำเภอปะนาเระ จำนวน 32 มัสยิด อำเภอทุ่งยางแดง จำนวน 27 มัสยิด อำเภอกะพ้อ จำนวน 23 มัสยิด อำเภอไม้แก่น จำนวน 18 มัสยิด และอำเภอแม่ลาน จำนวน 15 มัสยิด

ในแต่ละมัสยิดจะมีอิหม่ามเป็นผู้นำในการประกอบศาสนกิจและบริหารกิจการของมัสยิดตามที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ความสำคัญของผู้นำนั้นได้มีบทบัญญัติไว้ในอัลกุรอานซูเราะห์อัลอาม อายะฮ์ที่ 166 ความว่า “และพระองค์ทรงแต่งตั้งท่านทั้งหลายให้เป็นคอลีฟะฮ์ (ผู้สืบอำนาจ) แห่งแผ่นดินและเราได้ยึดครองบางส่วนของพวกท่านให้เหนือกว่าบางส่วนหลายอันดับ” (วินัย สะมะอูน, 2539 : 172) ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของมุสลิมในชุมชนที่จะต้องทำหน้าที่คัดเลือบุคคลที่มีคุณสมบัติตรงตามที่ปรากฏในอัลกุรอานคือต้องเป็นคนที่มีดีกว่า (ยำเกรง) เพื่อมอบอามานะฮ์ (ความไว้วางใจ) ให้แก่บุคคลที่เหมาะสมตามคุณสมบัติดังกล่าว ดังโองการในอัลกุรอานซูเราะห์อันนิซาฮ์ อายะฮ์ที่ 158 ความว่า “แท้จริงอัลเลาะห์บัญชาให้ท่านทั้งหลายมอบอามานะฮ์แก่ผู้ทรงสิทธิ” (วินัย สะมะอูน, 2539 : 175)

อิหม่ามจึงเป็นผู้ที่ชาวบ้านยกย่องนับถือว่าเป็นผู้ที่มีศีลธรรมและผู้มีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หน้าที่ประจำของอิหม่ามคือการแนะนำสั่งสอนมุสลิมให้เคร่งครัดในศาสนา สอนเยาวชนให้รู้จักการอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นผู้นำในการละหมาดและโอกาสงานพิธีต่างๆ เช่น การเกิด การเข้าสู่นิต (การขริบปลายอวัยวะเพศชาย) การนิกะห์ (แต่งงาน) การตาย เป็นต้น โดยมีคอเต็บและบิหลันเป็นผู้ช่วย

ในระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในสังคมชาวไทยมุสลิมอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลต่อสภาพความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของชาวไทยมุสลิมเป็นอย่างมาก แม้แต่บุคคลที่เป็นผู้นำของชุมชนเองก็มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาตนเองไปด้วย จะเห็นได้ว่าปัจจุบันหน้าที่ของอิหม่ามไม่ได้มีจำกัดขอบเขตแต่เพียงในมัสยิดเท่านั้น หากแต่อิหม่ามยังจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำในกิจการสังคมด้วย และเนื่องจากมัสยิดมีหน้าที่อีกประการหนึ่ง คือการบริการแก่สังคมหรือการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน ดังนั้นอิหม่ามจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในการขับเคลื่อนกระบวนการต่างๆ เพื่อให้ชุมชนหรือท้องถิ่นได้มีการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ดังโองการในอัลกุรอาน ซูเราะฮ์ฮัรเราะฮ์คุด อายะฮ์ที่ 2 ความว่า “แท้จริงอัลเลาะห์ไม่เปลี่ยนแปลงสภาพชุมชนใด จนกว่าพวกเขาเปลี่ยนแปลงสภาพตัวพวกเขาเอง” (วินัย สะมะอูน, 2539 : 38)

เรื่องบทบาทหน้าที่ด้านการพัฒนาท้องถิ่นของอิหม่ามถือเป็นหัวใจหลักของการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะอิหม่ามเป็นบุคคลที่อิสลามิกชนจะให้ความสำคัญมาก เนื่องจากต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตมุสลิมตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ดังนั้นหน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะสังกัดภาครัฐหรือเอกชน เช่น กรมการปกครอง ศูนย์ประสานงานจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศปต.) ตลอดจนกลุ่มองค์กรสาธารณกุศลต่างๆ จึงได้ให้ความสนใจกันมากกับผู้ดำรงตำแหน่งอิหม่ามนี้

การพัฒนาท้องถิ่นเพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น เป็นกระบวนการที่เน้นให้ทรัพยากรมนุษย์ในท้องถิ่นนั้นได้รู้จักคิด วางแผน และร่วมมือกัน โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างประโยชน์แก่สมาชิก ดังนั้นกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนมุสลิมจึงได้ให้ความสำคัญต่ออิหม่ามมาก เพราะถือว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีพลังมากที่สุดในการที่จะรวมความคิด รวมจิตใจของมุสลิมให้มาร่วมกันพัฒนา ทั้งนี้มีสติจะเป็นศูนย์กลางที่ดีเยี่ยมเพื่อก่อเกิดกิจกรรมต่างๆ ที่จะทำให้กระบวนการพัฒนาท้องถิ่นได้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่ได้วางไว้

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้มีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาท้องถิ่นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดปัตตานีที่มีมีสติและอิหม่ามมากที่สุดของประเทศไทย เพื่อจะได้ทราบว่าในแต่ละท้องถิ่นหรือแต่ละชุมชนมีสตินั้น อิหม่ามจะมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยแวดล้อมจะมีความสัมพันธ์ในการแสดงบทบาทหรือไม่ ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาท้องถิ่นคืออะไร และมีการแก้ไขปัญหาเหล่านี้อย่างไรบ้าง ซึ่งผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ น่าจะเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการนำข้อมูลไปปรับใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาท้องถิ่น ด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล (อายุ ระดับความรู้ภาคสามัญ ระดับความรู้ภาคศาสนา ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง และการดำรงตำแหน่งอื่นในชุมชน) กับบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นของอิหม่ามด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยแวดล้อม (ลักษณะของชุมชนแบบชุมชนเมือง (เขตเทศบาล) และแบบชุมชนชนบท (นอกเขตเทศบาล) และลักษณะของสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม (ชุมชนผสมผสานศาสนาและชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลามอย่างเดียว) กับบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นของอิหม่ามด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม
4. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนการแก้ไขปัญหาการพัฒนาท้องถิ่นของอิหม่าม

สมมติฐานการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยตั้งสมมติฐาน ดังนี้

1. อิหม่ามมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม อยู่ในระดับปานกลาง
2. ปัจจัยส่วนบุคคลของอิหม่าม มีความสัมพันธ์กับระดับบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นของอิหม่ามด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม
3. ปัจจัยแวดล้อมของอิหม่าม มีความสัมพันธ์กับระดับบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นของอิหม่าม ด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม

โดยกำหนดตัวแปรดังนี้

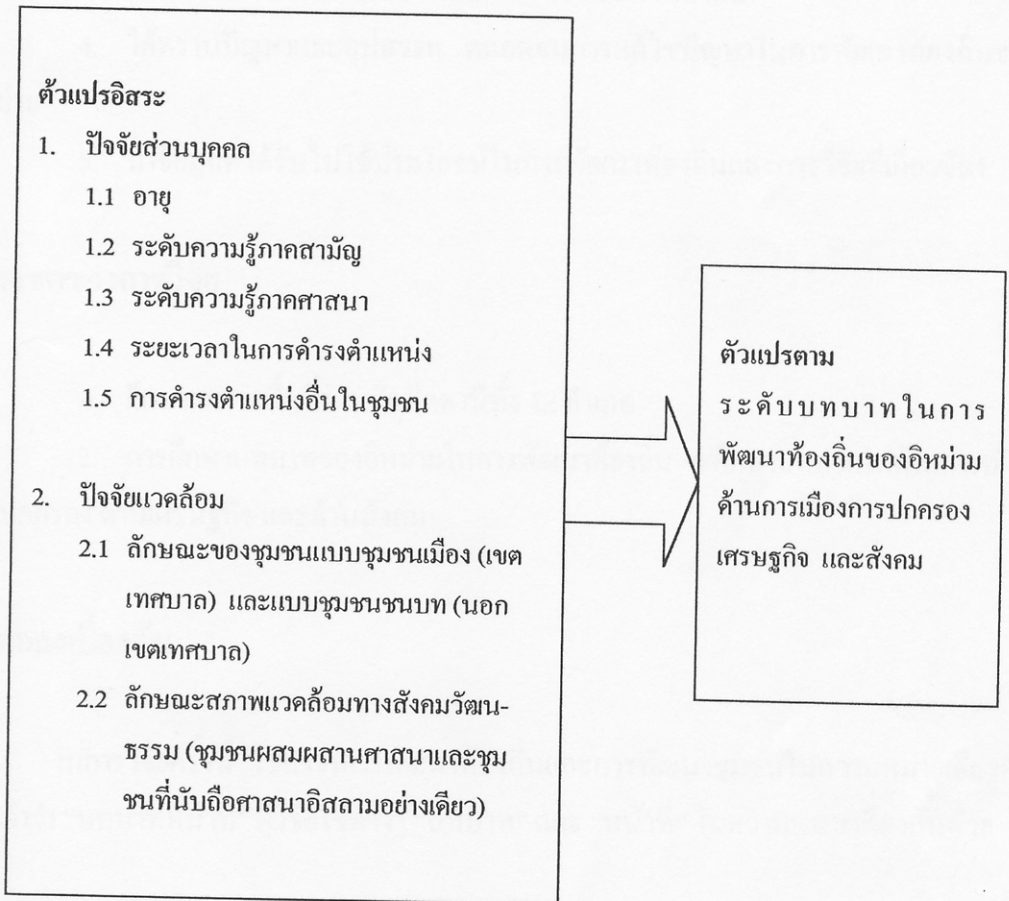
1. ตัวแปรอิสระ ประกอบด้วย

1.1 ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ระดับความรู้ภาคสามัญ ระดับความรู้ภาคศาสนา ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง และการดำรงตำแหน่งอื่นในชุมชน

1.2 ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ ลักษณะของชุมชนแบบชุมชนเมือง (เขตเทศบาล) และแบบชุมชนชนบท (นอกเขตเทศบาล) และลักษณะสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม (ชุมชนผสมผสานศาสนาและชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลามอย่างเดียว)

2. ตัวแปรตาม คือระดับบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นของอิหม่ามในด้านการเมือง การปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม

กรอบแนวคิดการวิจัย

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้ทราบถึงบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาท้องถิ่นด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม
2. ได้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นของอิหม่ามในด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม
3. ได้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยแวดล้อมกับบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นของอิหม่ามในด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม
4. ได้ทราบปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาท้องถิ่นของอิหม่าม
5. นำข้อมูลที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่นและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาเฉพาะพื้นที่จังหวัดปัตตานีทั้ง 12 อำเภอ
2. การศึกษาบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาท้องถิ่น จะศึกษาบทบาทในด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม

ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้คำว่าพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนในความหมายเดียวกัน และคำว่า “บทบาทหน้าที่” ผู้วิจัยใช้คำว่า “บทบาท” และ “หน้าที่” ในความหมายเดียวกันด้วย

นิยามศัพท์เฉพาะ

บทบาท หมายถึงหน้าที่ของอิหม่ามที่จะทำให้ท้องถิ่นหรือชุมชนเกิดการพัฒนาทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม

อิหม่าม หมายถึงผู้นำของแต่ละมัสยิดที่จดทะเบียนตามกฎหมายแล้วในจังหวัดปัตตานี

การพัฒนา หมายถึงกระบวนการที่ทำให้ประชาชนและท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆ มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม

ท้องถิ่น หมายถึงพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของชุมชนมุสลิม โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชน
ในจังหวัดปัตตานี

ชุมชนเมือง หมายถึงชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลในจังหวัดปัตตานี ซึ่งมีความเจริญทาง
เศรษฐกิจพอสมควร

ชุมชนชนบท หมายถึงชุมชนที่ตั้งอยู่นอกเขตเทศบาลในจังหวัดปัตตานี ซึ่งอาจจะอยู่ใน
เขตรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลหรือสภาตำบล